

Uspostava Banovine Hrvatske

Barbaroša, Šime

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:452454>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-26**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Šime Barbaroša

Uspostava Banovine Hrvatske

Završni rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Preddiplomski sveučilišni studij povijesti (dvopredmetni)

Uspostava Banovine Hrvatske

Završni rad

Student/ica:

Šime Barbaroša

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Zlatko Begonja

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Šime Barbaroša**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Uspostava Banovine Hrvatske** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 4. listopada 2017.

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Položaj Hrvata do uspostave Banovine Hrvatske.....	2
2.1.	Vidovdanski ustav.....	3
2.2.	Atentat na Stjepana Radića.....	5
2.3.	Kraljeva diktatura, Kraljevina Jugoslavija, Atentat u Marseilleu.....	7
2.4.	Doba namjesništva.....	9
3.	Sporazum Cvetković – Maček.....	15
3.1.	Od početka pregovora do sporazuma 26. kolovoza 1939.g.....	16
3.2.	Nakon sporazuma.....	20
4.	Zaključak.....	24
5.	Sažetak.....	25
6.	Summary.....	26
7.	Popis literature.....	27
8.	Prilozi.....	27

1. Uvod

U ovom radu obrađuje se uspostava Banovine Hrvatske. Cilj rada je prikazati uspostavu Banovine Hrvatske kao proces do kojega je došlo dugogodišnjim nezadovoljstvom Hrvatskog naroda i Hrvatskih političara, pod utjecajem ideje „jugoslavenskog“ unitarizma.

Prvoprosinačkim aktom Država SHS, ulazi u zajednicu s kraljevinom Srbijom, pri tom bez određenog dogovora o državnom uređenju, za što su garancije tražili hrvatski političari, posebice Stjepan Radić, koji postaje glavni predstavnik hrvatskog pokreta. Isključivanjem hrvatskih političara iz rada ne legitimne Ustavotvorne skupštine donesen je Vidovdanski ustav koji će obilježiti čitav međuratni period. Osnova borbe bio je sukob dva gledišta, dvaju svjetova unitarističko centralističkog i federalno/ konfederalnog, sukob koji je trajao sve do raspada države 17. travnja 1941.g. kroz taj period rad hrvatskih političara odvijao se u opoziciji velikosrpskom hegemonizmu. Nakon atentata na Stjepana Radića u Beogradskoj skupštini 20. lipnja 1928.g. glavni akter Hrvatske politike postao je dr. Vladko Maček, čovjek velikog strpljenja i upornosti. HSS kao najveća hrvatska stranka dala mu je svoje povjerenje u borbi protiv kraljeve diktature i nametnutog ustava, u tom periodu on sklapa savez s razočaranom srpskom opozicijom, usuglasivši se kako je režim neodrživ, te da treba doći do preuređenja državnog sustava, kojem se osigurava privilegiranost jednog naroda, Srpskog, na uštrb Hrvatskog nacionalnog povijesnog individualiteta. Ubojstvom kralja Aleksandra, namjesnik knez Pavle, odlučan da prihvati i riješi hrvatsko pitanje, u suradnji s Vladkom Mačekom preko Dragiše Cvetkovića, sklapa sporazum 26. kolovoza 1939.g. kojim je priznata Hrvatska nacionalna jedinstvenost i dana je određena autonomija u sklopu Kraljevine Jugoslavije, tvoreći „državu u državi“, trijumf Mačekove politike čekanja.

No, iako su Hrvati bili oduševljeni idejom Banovine Hrvatske, ona je u razdoblju prijenosa vlasti imala niz poteškoća, stvarajući dio radikalnih nezadovoljnika sporazumom i ostankom u sklopu Jugoslavije. Tema je do sada dobro obrađena, korištena je sva objektivna relevantna literatura u pisanju rada, stavljajući naglasak na ukupan proces uspostave Banovine Hrvatske.

2. Položaj Hrvata do uspostave Banovine Hrvatske

Hrvatski narod vođen stoljetnim težnjama za oslobođenjem od Austrijskog te Ugarskog jarma, nakon niza političkih dogovora u okolnostima Prvog svjetskog rata, te raspada Austro-Ugarske monarhije uspijeva 29. listopada 1918.g. proglasiti suverenu Državu SHS s idejom formiranja zajedničke države s Kraljevinom Srbijom, koje narodne mase prema svim dokumentima nisu podržavale, posebice što se ne spominje stvaranje Jugoslavije i ujedinjenje s Srbijom, čiju dinastiju Karađorđević narod nije podržavao. Tokom pregovora hrvatskih i srpskih političara sudarila su se dva različita svijeta, dvije ideje kako bi trebala izgledati zajednička država. Hrvatski i slovenski političari nisu htjeli ništa manje od onoga što su imali u zajednici s Austrijom i Mađarskom, dapače htjeli su autonomiju, državnu zajednicu u obliku konfederacije kojom se osigurava potpuna ravnopravnost svih naroda, dok su srpski političari vođeni politikom sile, arogancije i nametanja, te idejom centralističke parlamentarne monarhije na čelu s dinastijom Karađorđević. Hrvatska i Slovenska nacionalna svijest formirana je još u 19.st., dva naroda sličnih ideologija i političke kulture našli su se na putu naroda čije političke elite podržavaju militarizam nasuprot demokraciji i pravu naroda na samoodređenje.¹

Pozivom vlade Države SHS vojska Kraljevine Srbije preuzima kontrolu u zemlji, uspostavljajući centralističku državu uz pomoć jakih represivnih sila i srpskog pučanstva tih krajeva², no problem koji srpske represivne sile nisu mogle riješiti sve do raspada Kraljevine Jugoslavije jesu Hrvati, koji vođeni tisućgodišnjom borbom za osamostaljenje od ograničenog suvereniteta nisu mogli pristati na novo podčinjavanje. Stoga, su se neposredno prije čina ujedinjenja 1. prosinca 1918.g., sukobila dva antagonistična bloka: centrističko-unitaristički i federalistički.³ Upravo ta dva bloka biti će glavni kamen spoticanja normalnom funkcioniranju Kraljevine SHS, te Kraljevine Jugoslavije, do borbe ove dvije grupacije došlo je već u samom početku, 5. prosinca 1918.g. kada su projugoslavenske snage ubile 13 i ranile 17 demonstranata koji su pozdravljali hrvatsku republiku⁴, tim činom hrvatskoj javnosti pokazano je kako će se represivne sile odnositi prema svim oblicima pokazivanja neslaganja s

---

¹ D. Bilandžić, 1999c, str.60-64.

² Isto, str. 71.

³ Isto, str. 71.

⁴ Isto, str. 72.

elitama, militarizmom, represijom, te s pokazivanjem nacionalnosti, takva politika represije prema hrvatstvu vođena je konstantno kroz 23 godine postojanja zajedničke države.

Najveći problem koji je tišto hrvatsku političku elitu, a za koji narod nije znao jest taj da Srbijanska politička elita nije priznavala Hrvate kao narod-naciju, već kao braću koju treba osloboditi iz Austro-Ugarskog ropstva, a njihovu zemlju anketirati u sklopu ideje Velike Srbije. Hrvatska elita vjerovala je da će se s obzirom na veću razvijenost, te kulturna i politička dostignuća uspjeti nositi s velikosrpskim hegemonizmom⁵ no, ta borba trajala je puna dva desetljeća, praćena velikim nasiljem i političkim spletkarenjem nauštrb naroda, tu borbu poveo je hrvatski velikan, Stjepan Radić s HPSS⁶, a nakon atentata na njega i njegove smrti tu borbu za Hrvatsku stvar, nastavlja dosljedno provoditi Vladko Maček.

Jugoslavenski režim nije tolerirao slobodno političko organiziranje drugih naroda i nacionalnih manjina, a na čelu velikosrpskog državnog programa nakon nepravедnih izbora za Ustavotvornu skupštinu 28. studenog 1920. koju nisu priznale Hrvatske stranke, jer nije vođena na temelju dogovora iz Ženeve, stajala je Narodna radikalna stranka s Nikolom Pašićem na čelu.⁷ Sve do atentata na Stjepana Radića u Beogradskoj skupštini 20. lipnja 1928.g., ključne osobe na političkoj sceni bili su Nikola Pašić, Stjepan Radić i Svetozar Pribičević, koji nakon što je prozreo velikosrpsku politiku, a do tada je zastupao ideju nacionalnog unitarizma, sklapa 10. studenog 1927.g. sporazum s Radićem, te sve do raspada kraljevine, SDS i HSS udruženi u Seljačko Demokratsku Koaliciju nastupaju ujedinjeno.⁸

2.1 Vidovdanski ustav

Na izborima za ustavotvornu skupštinu u prosincu 1920.g. članovi HRSS-a i HSP-a, odbili su sudjelovati zajedno s KPJ, u konačnici Ustavotvorna skupština je izabrana, no običnom većinom, a ne dvotrećinskom, što nije bilo po dogovoru, vladu radikala Pašića i demokrata Pribičevića podržali su članovi JMO odnosno Jugoslavenska muslimanska organizacija i slovenski zemljoradnici s obećanjem da će im vlada dati nekakve ustupke.⁹ Ukupan broj zastupnika bio je 419, vladajući su prikupili 223 glasa, dok je 211 bilo potrebno za natpolovičnu većinu, dakle nije poštovan dogovor iz Krfske deklaracije. Prema Vidovdanskom ustavu iz 28.lipnja 1921.g. država je ustavna, parlamentarna monarhija, ustav

---

⁵ Isto, str. 70.

⁶ HPSS mijenja naziv iz Hrvatska Pučka Seljačka Stranka u HRSS, odnosno Hrvatska Republikanska Seljačka Stranka 8.prosinca 1920.g, a 1925.g. u naziv koji se nije mijenjao do sada ,HSS, Hrvatska Seljačka Stranka.

⁷ D. Bilandžić, 1999c, str. 74-75.

⁸ Isto, str. 80-82.

⁹ D. Pavličević, 2002f, str. 329.

je njen temeljni zakon a iz njega proizlaze svi drugi zakoni izglasani u narodnoj skupštini, a iz narodne skupštine se bira vlada, pošto je država monarhija na čelu je vladar po načelu primogeniture. Država je uređena centralistički, a glavni centar je Beograd, odlučeno je da će se formirati oblasti s obzirom na prirodne, socijalne i gospodarske prilike, s najviše 800000 stanovnika. Naziv države je prema ustavu troimena Država Srba, Hrvata i Slovenaca, a grb je sklopljen od Srpskog, Hrvatskog i Slovenskog grba. Zakoni usvojeni na prijedlog vlade u narodnoj skupštini potpisuje kralj i tek tada postaju pravovaljani, upravnu vlast čini vlada sa ministrima, a sudsku vlast obavljaju „ neovisni“ sudovi, koji donose odluke u ime kralja.¹⁰

Očito je kako je Vidovdanski ustav, nametnut, od samog početka ni jedan predstavnik Hrvata nije sudjelovao u njegovom formiranju, sve do ulaska Stjepana Radića u vladu 1925.g. nitko s Hrvatske strane nije ga priznao, pa čak i Stjepan Radić to čini smatrajući kako će doći do promjena ukoliko dođe na vlast, treba spomenuti i činjenicu kako je prije priznanja Vidovdanskog ustava bio u zatvoru. Ustavom su kralju zagarantirane velike ovlasti, a hrvatski narod podvrgnut je srpskoj hegemoniji, kralj je imao pravo veta na zakone, mogao se upletati u rad vlade i raspustiti ju, u praksi kralj je bio nepovrediv. Odredbama o ustroju centralističke vlasti koja je praćena velikosrpskim hegemonizmom, produbila se netrpeljivost između centralista i anticeutralista, Srba na jednoj strani i Hrvata i Slovenaca na drugoj koji nisu bili uključeni u funkcioniranje države. Na temelju ustava, a posebnom uredbom kralja u lipnju 1922.g, država se dijeli na 33 oblasti, a ozakonjeno je jedinstveno državljanstvo.¹¹ Podjelom na oblasti prema prirodnim, socijalnim i gospodarskim prilikama, vladajuća elita nije se vodila povijesnim prilikama, kako bi ojačala poziciju matične Srbije u vidu ideje Velike Srbije, Vidovdanskim ustavom i podjelom zemlje na oblasti velik dio povijesnog hrvatskog teritorija je rascjepkan.

Dakle, država je podijeljena na 33 oblasti čime se htjelo hrvatski državni teritorij razbiti u što više oblasti, oblasti u Hrvatskoj su bile : „ *Srijemska, sa sjedištem u Vukovaru; Osječka-Osijek; Zagrebačka-Zagreb; Primorsko-krajiška- Karlovac; Dubrovačka-Dubrovnik, i Splitska oblast- Split.*“ Tim činom Zagreb je sveden na isti položaj kao i ostali gradovi, Baranja je zajedno s Bačkom bila u Bačkoj oblasti, Kastav je pripao Ljubljanskoj

---

¹⁰ H. Matković, 1998e, str. 93-97.

¹¹ Isto, str. 96-100.

oblasti, Boka kotorska po prvi put je pripala Zetskoj oblasti, a Međimurje Mariborskoj oblasti bez obzira na povijesno pravo i etničko načelo.¹²

Karta 1. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca- podjela na oblasti. (Lj. Boban, 1993, Karta V.)

2.2 Atentat na Stjepana Radića

S obzirom da je donošenjem Vidovdanskog ustava Hrvatska kao teritorijalna cjelina nestala te je podijeljena na 6 oblasti, a nedugo nakon ustava 1. kolovoza 1921.g. Zakonom o zaštiti države, zabranjena je KPJ, uveden je svojevrsan rat komunistima. Također, ugovorom u Rapallu Italija je dobila cijelu Istru, otoke Cres, Lošinj, Lastovo i grad Zadar, a Rijeka je dobila status nezavisne države u koju su fašisti ušli u ožujku 1922.g., a Kraljevina SHS na to pristala Rimskim ugovorom 27. siječnja 1924.g., čime je velik broj Hrvata ostao izvan Hrvatske.¹³ sve prethodno dovelo je do toga da se potpora Stjepanu Radiću kao

¹² D. Pavličević, 2002f, str. 331.

¹³ D.Bilandžić, 1999c, str.77-80.

najznačajnijem predstavniku Hrvata u parlamentu povećala, posebice zbog Radićevog pristupa seljacima koji su bili njegova glavna izborna mašinerija.

Na parlamentarnim izborima 18. ožujka 1923.g. Radić je povećao broj zastupnika sa 50 na 70, dok su druge hrvatske stranke osim Trumbića i Drinkovića, praktički nestale s političke scene. Radikalna i Demokratska stranka su podbacile, Radikali s 108, a Demokrati s 22 zastupnika.¹⁴ Stjepan Radić sa svojom strankom HRSS postao je jedini predstavnik Hrvata u parlamentu, a ujedno i druga najjača stranka u zemlji, čime je postao opasan protivnik Radikalima i Kralju Aleksandru, posebice propagirajući kako Hrvati i Slovenci ne priznaju Prvoprosinački akti i Vidovdanski ustav.

Ubrzo dok je Radić bio na putu po Europi tražeći međunarodnu potporu koju nije dobio, u Moskvi je učlanio stranku u Komunističku seljačku internacionalu, te time pružio Radikalima da nad HRSS-om i Radićem sprovedu Zakon o zaštiti države 30. prosinca 1924.g. dok je Stjepan bio u zatvoru odveli su se izbori na kojima je dopušteno HRSS-u da sudjeluje i suprotno očekivanjima Kralja i vlasti, HRSS je dobio 67 zastupnika. Stoga, Kralj odlučuje povezati se s Pavlom¹⁵ i Stjepanom Radićem i dogovaraju koalicijsku vladu u jesen 1925.g., no vrlo brzo Radić se uvjerio kako je nemoguća suradnja s Radikalima i Pašićem, te odlazi iz koalicijske vlade 18. siječnja 1927.g., te sklapa sporazum s Svetozarom Pribičevićem¹⁶, 10. studenog 1927.g. nakon parlamentarnih izbora. Oni su zajedno nastupali protiv velikosrpske hegemonije te otvoreno tražili ukidanje Vidovdanskog ustava te nacionalnu ravnopravnost i formiranje federalne ili konfederalne države, zbog toga, u Beogradskoj skupštini 20. lipnja 1928.g. Puniša Račić¹⁷ usmratio je Pavlu Radića, Gjurju Basaričeka, a ranio Ivana Pernara i Stjepana Radića koji je podlegnuo ozljedama. Napad je osudila SDK koja na čelu s Vladkom Mačekom i Svetozarom Pribičevićem još jače zastupala reviziju ustava i borbu protiv hegemonije.¹⁸ Rapallskim ugovorom, Vidovdanskim ustavom, Rimskim ugovorom, te atentatom na Stjepana Radića izvršeno je kidanje Hrvatskog povijesnog teritorija, pokazalo se kako je razdoblje dvadesetih godina razdoblje nasilja i neparlamentarizma vođeno velikosrpskim idejama srpske elite i dinastije Karađorđevića, zahvaljujući Stjepanu Radiću

---

¹⁴ Isto, str.79.str.

¹⁵ Pavle Radić, brat Stjepana Radića.

¹⁶ Svetozar Pribičević sklapa sporazum nakon što je uvidio da je politika Radikala i Kralja Aleksandra, Velikosrpska, a ne jugoslavenska. To je uspio spoznati tek nakon što ga je Nikola Pašić zamijenio s Radićem u vladi.

¹⁷ Puniša Račić 19.lipnja 1928.g. podnio je zahtjev za preimenovanjem države u Veliku Srbiju.

¹⁸ Isto, str. 80-85.

seljaštvo se okupilo protiv nasilja i zajedno s njegovim nasljednikom Vladkom Mačekom krenulo je u borbu za ravnopravnost, demokraciju i hrvatsku autonomiju.

2.3 Kraljeva diktatura, Kraljevina Jugoslavija, Atentat u Marseilleu

Neposredno nakon ranjavanja Stjepana Radića, došlo je do sloma parlamentarizma, bilo je evidentno kako se nešto mora promijeniti, Kralj Aleksandar ponudio je vodstvu SDK, Mačeku, Pribičeviću i ranjenom Radiću „ amputaciju“ Hrvatske iz Kraljevine SHS, no zbog straha od toga da bi morali previše teritorija ustupiti ostatku države (Velikoj Srbiji), oni su prijedlog odbili. Kralj je nakon razgovora sa svim stranama, na kojemu je Maček predložio kralju federativan ustroj države, na temelju kulturno-povijesne posebnosti, a Pribičević samo reviziju ustava, Kralj je odlučio 6. siječnja 1929.g. raspustiti parlament, poništio je ustav iz 1921.g. i zabranio sve stranke, te sam imenovao vladu koja je promijenila ime države u Kraljevina Jugoslavija, koja se pak dijeli na 9 banovina.¹⁹

Za predsjednika vlade Kralj Aleksandar postavio je generala Petra Živkovića, a u vladu su ušli sljedbenici kralja iz Radikalne i Demokratske stranke. Sastavljeno je 9 banovina: „ *Dravska (sa sjedištem u Ljubljani), Savska (Zagreb), Vrbaska (Banja Luka), Primorska (Split), Drinska (Sarajevo), Zetska (Cetinje), Vardarska (Skoplje), Moravska (Niš), Dunavska (Novi Sad)*. „ cilj formiranja banovina bio je promijeniti kulturno povijesna nacionalna imena pokrajina, te njihov teritorijalni obim.²⁰ Hrvatska je tim zakonom bila podijeljena na Savsku i Primorsku banovinu, ali joj je izuzet dio istočne Slavonije i Srijema i dodijeljen Drinskoj banovini, istočni Srijem dodijeljen je Dunavskoj, a kotar Dubrovačke Republike Zetskoj banovini.²¹ Nakon ovako nepravedne podjele teritorija gdje se nije vodilo računa o etničkoj pripadnosti, odnosno dade se zaključiti kako je podjela išla prema tome da se oblikuju banovine koje će osiguravati prevlast srpske pravoslavne većine, a tamo gdje to nisu mogli učiniti, čitav kraj kao što je Bačka Hrvatska i grad Zemun pripali su banovinama sa srpskom većinom, iako u njemu žive Hrvati ili u slučaju Zemuna koji je povijesno od uvijek u sastavu Hrvatske države. Iz Hrvatske je izuzet : „ Vukovar, Vinkovci, Županja, Srijemska Mitrovica i Šid uključeni u Drinsku banovinu (Sarajevo), a ostatak u Dunavsku

---

¹⁹ D. Bilandžić, 1999c, str.85-86.

²⁰ H. Matković, 1998e, str. 176-178.

²¹ D. Pavličević, 2002f, 343-347.

banovinu (Novi Sad). Zemun je priključen gradu Beogradu. Najveći dio Dubrovačke oblasti- Pelješac, Korčula, Ston, Cavtat, Dubrovnik- priključen je Zetskoj banovini (Crna Gora), a iz Bosne su u Primorsku banovinu uključeni Livno, Kupres, Mostar, Konjic, Prozor, Bugojno i Travnik..... Banovine su skrojene tako da u dobile konture Velike Srbije.“²²

Ovakav razvoj situacije išao je u korist onih najradikalnijih koji su zagovarali Veliku Srbiju ujedinjeni s braćom koja je bila porobljena i od Srbije oslobođena od Austro - Ugarske. No, njima se suprotstavila velika većina političke elite.

Uspostavom diktature 9. siječnja 1929.g. kao što je već rečeno, Kralj Aleksandar raspustio je parlament, Vladko Maček²³ i HSS²⁴ ali kao i većina nezadovoljnih dotadašnjim stanjem, smatrali su da će Kralj zbog parlamentarne i društvene krize u zemlji uzeti uzde u ruke i krenuti u proces sređivanja zemlje.²⁵ No, to se nije dogodilo, diktatura je antihrvatska ili jugoslavenska, nastojalo se isključiti bilo kakav izraz nacije i izraz različitosti iz političkog i privatnog života, glavni društveni nosioci bili su vojska, policija i birokracija predvođena Kraljem, ova diktatura bila je udar na sve nesrpske narode ! poticanjem jugoslavenstva kao ideje među nesrpskim narodima vlast je našla protivnika hrvatskom nacionalnom pokretu, ističući kako velikosrpska diktatura nije antihrvatska, već kako je ona jugoslavenska, kako treba zabraniti sve što potiče rušenje jedinstvenosti troimenog naroda, to se može potkrijepiti činjenicom da je zabranjeno pjevati domoljubne pjesme, vješati zastave, svi su postali „ Jugoslaveni „, 1929.g., ukinut je „ Hrvatski sokol, Savez hrvatskih učitelja“ itd. a stvorene su „ Jugoslavenske „ organizacije, udruge s sjedištem u Beogradu. Provedena je potpuna unifikacija i centralizacija.²⁶ No, ovakav rasplet događaja 20-ih godina bio je samo početak buđenja radikalizma, posebice onih koji su kao politički protivnici bili protjerani, nasuprot velikosrpskom radikalizmu, a on je vidljiv u buđenju „Ustaškog pokreta“, „ VMRO“ itd. valja, uzeti u obzir i činjenicu da 1929.g. dolazi do sloma burze u SAD-u, čija se posljedica u Europi,odnosno u Kraljevini Jugoslaviji osjeća najjače 1932.g. A sve to, dovelo je do nezadovoljstva naroda i suradnje dijela zabranjenih srpskih i hrvatskih stranaka/stranke.

3. rujna 1931.g. kralj je objavio „ oktroirani „ ustav, pod međunarodnim pritiskom, njega nije donijela skupština, stoga se i naziva oktroirani ili nametnuti, zadržano je

---

²² D. Bilandžić, 1999c, str. 97.

²³ Tom prigodom rekao je : „Kako vidite, lajbek je raskopčan. Vidovdanski ustav koji je preko sedam godina tištio hrvatski narod, srušen je ... „ (D. Bilandžić 1999c, str 96.)

²⁴ Preimenovan još 1925.g. iz HRSS u HSS.

²⁵ Matković, 1998e, str. 179.

²⁶ D. Bilandžić, 1999c, str. 88.

centralističko ustrojstvo a hrvatsko pitanje kako je Vladko Maček očekivao nije bilo riješeno, ipak Hrvatskom teritoriju odnosno, Savskoj banovini vraćeni su Vukovar, Vinkovci, Županja i Čabar, dok je Primorskoj banovini uzet Travnik a dodat Stolac i otok Korčula.²⁷ 8. Studenog 1931.g. raspisani su izbori za Narodnu skupštinu na kojima je pobijedila zahvaljujući izbornom zakonu Jugoslavenska radikalno seljačka demokracija tj. preimenovana u JNS, na čelu s Petrom Živkovićem²⁸. Tim činom definitivno nije riješeno hrvatsko pitanje, a nametnuti ustav samo je probudi strasti kod srpskih i hrvatskih stranki koje nisu mogle sudjelovati u političkom životu, ni srpskim demokratima i demokratskom dijelu radikala nije odgovarao prikriveni apsolutizam Kralja Aleksandra, u narednim godinama razvila se suradnja SDK i srpske demokratske opozicije odnosno, Udružene opozicije, s težnjom promjene stanja u državi i rješenja hrvatskog pitanja iz perspektive SDK, a iz perspektive UO povratka parlamentarizma.

7.studenog 1932.g. SDK donosi tzv. Zagrebačke punktacije kojima osuđuje diktaturu i velikosrpsku hegemoniju i traži reviziju ustava. Vrlo brzo objavljene su i Sarajevske, Ljubljanske, Novosadske punktacije. Potpisnici punktacija su uhvaćeni, a Vladko Maček osuđen je 29.travnja 1933.g. prema zakonu o zaštiti države na 3 godine zatvora.²⁹ Zagrebačke punktacije bile su politički program čitavog SDK, koji je Maček usprkos svim represijama, strpljivo i tvrdoglavo slijedio. Zbog politike „ jugoslavenske“ unifikacije, centralizma provođenog represivnom silom, ustaška emigracija na čelu s dr. Antom Pavelićem u suradnji s makedonskom organizacijom VMRO, 9. listopada 1934.g. tokom posjeta kralja Aleksandra Francuskoj povodom razgovora o odnosu Njemačke i Jugoslavije, zbog dolaska revanšističkog Adolfa Hitlera, Veličko Kerin član VMRO-a, nakon pomno organizirane akcije izvršio je atentat u Marseilleu te usmrtio kralja Aleksandra i francuskog ministra L. Barthoua.³⁰

2.4 Doba namjesništva

Nakon atentata na kralja Aleksandra vlast je trebao preuzeti njegov sin Petar, no s obzirom da je bio maloljetan (11 godina), vlast do njegove punoljetnosti obnašala su 3 regenta tj.

---

²⁷ D. Pavličević, 2002f, str. 348.

²⁸ H. Matković, 1998e, str. 178.

²⁹ D. Bilandžić, 1999c, str. 99.

³⁰H. Matković, 1998e, str. 184.

namjesnika, knez Pavle (bratić Aleksandra), Radenko Stanković, senator i dvorski liječnik, te Ivo Perović, ban Savske banovine. No glavna osoba u namjesništvu bio je knez Pavle.³¹

Pavle Karadorđević školovan je u Engleskoj i stupanjem njega kao namjesnika na vlast, osjetilo se znatno olakšanje, a kao znak da Pavle namjerava voditi pacifističku, demokratsku politiku, jest činjenica da je pustio Vladka Mačeka iz zatvora uoči Božića 1934.g., te raspisivanje izbora u svibnju 1935.g.³² po dolasku na vlast knez Pavle smijenio je Nikolu Uzunovića, koji je bio na čelu oktroirane vlade i zamijenio ga s Bogoljubom Jeftićem, povod za ostavku Uzunovića bio je istraga oko atentata u Marseilleu, a stvarno sukob Pavla i N. Uzunovića oko daljnje državne politike.³³ Ove činjenice pokazuju kako se dolaskom na čelo države kneza Pavla mijenja smjer državne politike, a tako je i bilo, obrazovani Pavle, koji nije naviknut na srpski monarhijski oblik politike, pristupa politici na novi demokratskiji način, pritom zazirući od politike vođene represijom i otvara pregovore s opozicijom, a kasnije, iskreno pokušava riješiti hrvatsko pitanje.

Bez obzira na to što 1935.g. dolazi na vlast knez Pavle i dalje postoje svjedočenja o batinanju hrvatskih seljaka, zato je važno spomenuti događaje nasilja u Sibirju, Vrbi i Ruščici, te Senju. Upravo radi toga HSS 1935 g. formira Hrvatsku građansku i seljačku zaštitu, koja je odigrala važnu ulogu u suprotstavljanju žandarskom teroru, a posebice tokom izbora za narodnu skupštinu čuvajući birališta, na kojima je vrlo često bilo nasilja među hrvatskim stanovništvom.³⁴uoči izbora za narodnu skupštinu 5. svibnja 1935.g Maček tj. SDK sklapa nacionalnu izbornu listu zajedno s Demokratima, Zemljoradnicima, te JMO, jer nisu smjeli nastupati kao pojedinačna stranka, stoga se okupljaju u listi Udružena opozicija, pod kojom nastupaju protiv B. Jeftićeve vladine liste. Na izborima praćenim nasiljem, Jeftićeva lista pobjeđuje, no knez Pavle odlučuje krenuti novim smjerom i mandat nudi novoj Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici; JRZ odnosno, vodstvu Radikalne stranke, Slovenske ljudske stranke i JMO-i, knez Pavle smatrajući da će kroz ovu kombinaciju dobiti opće jugoslavensku stranku, pogriješio je jer stranka nikada nije konsolidirana projugoslavenski.³⁵ Bez obzira na vladu koju su činili M. Stojadinović, A. Korošec i M. Spaho, ona je trajala 4 godine, trebala je na krilima Jeftićeve većine u parlamentu krenuti politikom novog kursa, ka priznanju i rješavanju hrvatskog pitanja, no zapravo došlo je do toga da M. Stojadinović kao

---

³¹ Isto, str. 185.

³² D. Pavličević, 2002f, str 354.

³³ Lj. Boban, 1965a, str. 18.

³⁴ D. Pavličević, 2002f, str. 354-355.

³⁵ Lj. Boban, 1965a, 19-20.

predsjednik vlade, uspijeva vješto izbjeći rješavanje hrvatskog pitanja, no zbog toga i vanjskopolitičkih zavrzlama gubi povjerenje kneza Pavla.

Potkraj 1935.g. došlo je do sukoba na vlasti između Stojadinovića i Glavnog odbora JRZ-a, 1936.g dolazi do audijencije Vladka Mačeka kod kneza Pavla na Brdu, gdje Maček traži izbor vlade koja će raspisati izbore za ustavotvornu skupštinu, potom sredinom siječnja 1937.g. u Brežicama, gdje na pregovorima Stojadinović odbija mogućnost revizije ustava do punoljetnosti Petra II., no ponudio je Mačeku 5 mjesta u vladi, što je on odbio. Zato Vladko Maček kao predstavnik SDK, ulazi u čvršću vezu s Udruženom opozicijom.³⁶

U početku Mačekovi kontakti s knezom Pavlom i predsjednikom vlade M. Stojadinovićem, zabrinjavali su Udruženu opoziciju, no da bi pridobili Vladka Mačeka odnosno, SDK, najjaču stranku u državi i jedinog predstavnika Hrvata, trebali su se zajednički sporazumjeti oko programa, s kojim i zajedno kao opozicija tražili preuređenje monarhije i povratak parlamentarizma. UO predložila je nekoliko prijedloga sporazuma i dostavljeni su Mačeku, sporazum: „ 1. *Preuzimanje vlasti opozicije*, 2. *Suspendiranje ustava*, 3. *Nametanje privremenog ustava s Krunom*, 4. *Raspisuju se izbori za ustavotvornu skupštinu*, 5. *Dogovara se novo uređenje*, 6. *Odlazak k knezu*. „ on traži da u sporazumu stoji kako je sve nakon 1918.g. nije rađeno dobro, a od 6. siječnja 1929.g. je protuzakonito, te da se prizna uz kulturno-povijesni i politička individualnost Hrvata.³⁷ Stranke UO-a ubrzano su radile na stvaranju zajedničkog nacrt, znajući za Mačekove audijencije kod kneza Pavla, jedini problem bio je usuglasiti nacrt sporazuma s Zemljoradničkom strankom M. Gavrilovića. Naknadno Maček traži da se unese u nacrt i ukinuće ustava iz 1931.g., te pitanje garancija. Značajno je da je Vladku Mačeku prihvatljiv bio stav Demokrata o uspostavi složene države. Potom početkom rujna došlo je do nove audijencije Mačeka kod kneza Pavla na brdu kod Kranja, treba napomenuti kako su oni stalno bili u kontaktu preko Šubića, a pri tom susretu Maček je iznio svoj stav da više neće raditi s Stojadinovićem, odnosno s Jeftićevom grupom, jer poslanici nisu birani od petomajskih izbora. UO znajući za audijenciju žuri s sklapanjem nacrt, no Radikali i Demokrati ne prihvaćaju nacrt Zemljoradničke stranke u cijelosti. Potom dolazi do razgovora predstavnika opozicija UO i SDK u Zagrebu od 28.rujna do 2. listopada 1937.g., na kojima se postiže kompromis između hrvatskih predstavnika i predstavnika srpske

---

³⁶ Isto, str.22-23.

³⁷ F. Gaži, 1991d, str. 41.

opozicije.³⁸ UO i SDK, sukobili su se oko pitanja procedure, a isto pitanje postaviti će se nakon sporazuma Cvetković- Maček.

Sporazumom je dogovoreno kako će se priznati zajednička država i dinastija, što je Mačekov ustupak beogradskoj opoziciji, te da će se ukinuti ustav iz 1931.g. i raspisani izbori za ustavotvornu skupštinu, čime je Maček dobio garancije.³⁹ Ovaj cilj Vlatko Maček slijedi od smrti Stjepana Radića, ukidanje Ustava i raspisivanje izbora za novi, kojim će pregovarati o budućem uređenju i položaju Hrvatske, s težnjom na konfederalni ili federalni ustroj.

Knez Pavle ne prihvaća sporazum prvenstveno zbog prijestolonasljednika Petra, jer prema ustavu, namjesništvo nema ovlasti mijenjati Ustav, stoga očekuje od V. Mačeka da nađe rješenje u suradnji s M. Stojadinovićem, koji polako počinje gubiti potporu u javnosti i kod kneza, zbog prevelikog približavanja silama Osovine, o Njemačkoj privreda Jugoslavije bila je potpuno ovisna, a u dogovorima s Cianom, dopušta aneksiju Albanije Italiji s težnjom da još više veže Beograd s Rimom i Berlinom, te porastom moći u odnosu na Pavla, ali i zbog neiskrenog rješavanja hrvatskog pitanja.⁴⁰

Sporazum između UO i SDK, potpisan je 8. listopada 1937.g. u Farkašiću. No, vrlo brzo nakon sporazuma knez daje do znanja nakon govora u skupštini da ne želi dogovor s opozicijom osim ako radi s M. Stojadinovićem.⁴¹ Maček je bio vrlo nezadovoljan knezom jer nije prihvatio sporazum opozicije, no zaključeno je kako treba motriti na međunarodnu situaciju te u skladu s njom i postupati, 26. lipnja 1938.g. došlo je do nove audijencije na kojoj V. Maček ponavlja svoje zahtjeve donesene sporazumom, te nakon toga odlazi u Beograd 15. listopada 1938.g. na sastanak s UO, potvrđujući osnovna gledišta iz sporazuma, objavom Rezolucije.⁴² Na predstojećim izborima 1938.g. SDK odnosno, HSS naglašava hrvatsko pitanje, dok UO stavlja naglasak na povratak slobodnog stranačkog života, a oboje traže provedbu sporazuma iz 8. listopada. 1937.g. na parlamentarnim izborima u prosincu 1938.g., HSS je apsolutni predstavnik hrvatskog naroda, koji na svojoj strani na izbornoj listi ima svu srpsku opoziciju, a nasuprot im stoji M. Stojadinović s vladajućom JEREZOM. No, iako je vladajuća lista na svojoj strani imala represivan aparat koji je u Srbiji primjenjivao teror i zastrašivanje nad biračima, u Hrvatskoj žandarmerija to nije mogla zbog djelatnosti

---

³⁸ Isto, str. 41-51.

³⁹ Isto, str. 51.

⁴⁰ Lj. Boban, 1965a, str. 29-36.

⁴¹ F. Gaži, 1991, str. 57.

⁴² Isto, str. 59-68.

Hrvatske seljačke i Građanske zaštite. Iako je na izborima opozicija tijesno izgubila⁴³, zahvaljujući izbornom sustavu, vladina lista dobila je 306 mandata, a opozicijska 67. No, stvarni pobjednik bile su opozicijske stranke koje su pokazale želju za preuređenjem države na demokratskim osnovama i rješavanje hrvatskog pitanja.⁴⁴

Bez obzira na predviđanja stranih poslanika u Kraljevini Jugoslaviji, izborni rezultat pokazao je potpuni raspad vlade M. Stojadinovića, u okolnostima Munchenskog sporazuma, Anšlusa, skorašnjeg Njemačkog razbijanja Čehoslovačke, aneksije Sudeta, te Talijanskog pripajanja Albanije, knez Pavle shvatio je kako su se okolnosti vanjske politike promijenile te da je potrebna orijentacija na zapad, no ona se mora dogoditi postepeno, kako ne bi izazvala agresiju sila Osovine koje je polako okružuje, te o njima ekonomski ovisi. Stoga, Stojadinović čija je moć počela ugrožavati snagu kneza Pavla, pod pritiskom Francuske i V. Britanije, a na unutrašnjem planu na inzistiranje V. Mačeka i njegovih „tajnih“ pregovora s Cianom, knez Pavle odlučuje se smijeniti M. Stojadinovića.⁴⁵

Ubrzo nakon izbora 15. siječnja 1939.g. sastalo se Hrvatsko narodno zastupstvo u Zagreb te donijelo rezoluciju kojom dr. Vladku Mačeku daju apsolutno povjerenje i slobodne ruke u ostvarenju samoodređenja hrvatskog naroda. Situacija nakon izbora kod frankovaca i radikalnih HSS-ovca bila je pogodna za sve one koji ne pristaju na suradnju s UO, a Mačekova politika čekanja, te vladino odugovlačenje u mnogima je pobudila potrebu za akcijom.⁴⁶

Potkraj siječnja 1939.g. uz potporu kneza Pavla, A. Korošec, M. Spaho, D. Cvetković. Snaj i Krek podnijeli su ostavku u Stojadinovićevoj vladi, kao odgovor na izjavu na sjednici prethodnog dana o sporazumu s Hrvatima. Nesumnjivo je da je Stojadinovićev pad uzrok njegovih vanjskopolitičkih i unutarnjopolitičkih radnji, knez Pavle je donio odluku da zbog međunarodne situacije mora se sporazumjeti s HSS-om, a to nije mogao preko M. Stojadinovića.⁴⁷ Zahvaljujući potpori kneza Pavla, mandat za sastav vlade dobio je Dragiša Cvetković, 5. veljače 1939.g., nju su činile pristalice JRZ-a s velikom ulogom Korošeca i Spahe.

---

⁴³ 1,643.783 naspram 1,364.524 glasova.

⁴⁴ Isto, str.70-71.

⁴⁵ Lj. Boban, 1965a, str. 29-35, 111-115.

⁴⁶ F. Gaži, 1991d, str. 73-77.

⁴⁷ Lj. Boban, 1965a, str. 79-89.

Dolaskom na vlast Dragiše Cvetkovića i slabe vlade mnogi smatraju kako je knez naumio sklopiti dogovor s HSS-om, ova vlada smatrana je prijelaznom vladom u uzdama kneza. 16. veljače vlada objavljuje deklaraciju, koja je obuhvatila 3 pitanja: vanjsku politiku, ekonomsko-socijalna pitanja i unutrašnju politiku, a izričito naglasivši kako je njena specijalna misija konsolidirati unutrašnje prilike i pristupiti rješenju hrvatskog pitanja, novim metodama, bez taktiziranja.⁴⁸ Pri tom jasno se vidi kako je Cvetković istaknuo kao svoju misiju rješavanje unutrašnjih problema, tj. hrvatskog pitanja, odnosno, neravnopravnosti, autonomije. Javnost i stranke pozdravile su vladinu deklaraciju no zamjerila joj je ne spominjanje konkretnih mjera, osnovna gledišta i vrijeme rješavanja problema. U deklaraciji stoji kako je ona došla na vlast uz povjerenje Kraljevskog Namjesništva, te da dolazi kako je već rečeno s specijalnom misijom: da pristupi konsolidiranju unutrašnjih prilika, da pripremi i pristupi rješenju problema koji su uvjet za unutrašnju konsolidaciju, nadalje kao najvažnije navodi se kako „Kraljevska vlada smatra da sporazum s Hrvatima kao hrvatsko pitanje mora biti njena jasna i odlučna politika“⁴⁹ iz dijela vladine deklaracije može se zaključiti kako ona priznaje postojanje hrvatskog pitanja koje je nužno za sređivanje unutrašnjih prilika, a one pak trebaju biti konsolidirane zbog zaoštrene predratne međunarodne situacije, nadalje navodi se kako je odabrana od kneza da pripremi i riješi problem.

Stav HSS-a o ovom pitanju bio je izrazito pozitivan no ipak s oprezom jer smatraju kako na temelju dosadašnjih iskustava ne smiju vjerovati vladi sastavljenoj od Stojadinovićevih članova JRZ-a, ali i da je ova vlada samo prijelazna s ciljem da pripremi situaciju za konačno rješenje, koje smatraju HSS-ovci treba riješiti nova demokratski izabrana vlada.⁵⁰ Na koncu, ta vlada donijela je sporazum, ali do novih izbora nije došlo

Nedugo nakon objave deklaracije i stava HSS-a kao glavnog predstavnika Hrvata, ali i drugih srpskih opozicijskih stranaka istog stava, Cvetković 10. ožujka 1939.g.daje izjavu povodom debate o budžetu Ministarstva unutrašnjih poslova, kojom potvrđuje sve navedeno u deklaraciji ali ističe i potrebu hitnog rješavanja pitanja, također ističe kako neće zasnivati sporazum na ideji državnog unitarizma, te „da se jednom za svagda odbace sve predrasude iz prošlosti, da se računa sa stvarnim činjenicama i da se radi iskreno, odlučno, i brzo“, nastavljajući u tom tonu potvrdio je kako postoji posebni nacionalni individualitet te da u tom

---

⁴⁸ Isto, str. 121.

⁴⁹ F. Gaži, 1991d, str. 81.

⁵⁰ Isto, str. 85-87.

smjeru treba tražiti sporazum.⁵¹ Izvjesno je kakav je stav Cvetkovićeve vlade, on će tokom pregovora ići ka onom što je izneseno u vladinoj deklaraciji, iako Cvetković u pregovore ulazi kao poslanik kneza s istim smjernicama kao u deklaraciji, onda je očito i kako vlada slijedi smjernice kneza Pavla.

Prije samih pregovora Cvetkovića i Mačeka pojavili su se problemi po pitanju povjerenja vladi, A. Korošec i M. Spaho bili su uz D. Cvetkovića, kao i dio JRZ-a, no problem su bili oni zastupnici na koje je imao utjecaj Cvetkovićev prethodnik, M. Stojadinović. 14. Ožujka zastupnik Momčilo Janković optužuje vladu da priznaje postojanje nacionalnog individualiteta, pri tom napuštajući gledište državnog i narodnog jedinstva. Dok D. Cvetković ima oporbu u JRZ-u, također mu se suprotstavljaju srpske stranke u UO., zbog postojanja sumnji da knez Pavle ne podržava liberalnu Udruženu opoziciju.⁵² Iako knez Pavle ne vidi UO u pregovorima, Maček potvrđuje UO da će s držati sporazuma i da oni, tj. SDK i UO, nastupaju zajedno u traženju promjene državnog uređenja, revizije ustava i donošenja izbora.

3. Sporazum Cvetković - Maček

U okolnostima rezerviranosti HSS-a prema Cvetkoviću, HSS paralelno ispituje međunarodnu situaciju, te radi na dvije fronte, u kontaktu je s knezom Pavlom preko I. Šubića, te s strankama UO-a. Početkom ožujka došlo je do prvog kontakta Šubića i Kneza, tokom koji Maček Pavlu nudi rješenje sporazuma uz pomoć članka 116 Ustava, potom dolazi do nekoliko sastanaka, a na posljednjem 16. ožujka preko Šubića Maček knezu povećava svoje teritorijalne zahtjeve, radi toga dolazi do prekida kontakta. No, Maček je tada upućen na pregovore s Cvetkovićem kojega treba čekati dok se ne izglasa budžet za Ministarstvo unutarnjih poslova, također Maček inzistira na pregovorima s Cvetkovićem jedino ako dolazi kao predstavnik Krune, a ne Srba ni vlade. Bez obzira na nagovore J. Jovanovića da pregovore prepusti UO, jer Maček Cvetkovića ne priznaje kao predstavnika Srba, knez Pavle ostaje vjeran Cvetkoviću.⁵³ knez mu je ostao vjeran jer nipošto ne želi dati u ruke vlast liberalima koji traže demokraciju, odnosno raspisivanje izbora, u tome trenutku Cvetković mu je bio siguran čimbenik, a to se pokazalo kao točna konstatacija.

---

⁵¹ Isto, str. 88.

⁵² Isto, str.90-91.

⁵³ Lj. Boban,1965a, str. 139-141.

Krajem ožujka svi su znali kako Cvetković planira doći u Zagreb početkom travnja, prvi put nakon dugo vremena srpski predstavnik službeno dolazi u Zagreb. Tim povodom. Udružena opozicija nastoji na sve načine prekinuti pregovore o bilo kakvom teritorijalnom uređenju, stoga je na sastanku UO, koju je Maček pozvao na razgovore s Cvetkovićem, odlučeno da se delegacija UO, ne šalje u Zagreb, a da Maček ne pokreće razgovore o teritorijalnim pitanjima osim ako Cvetković dođe kao predstavnik Krune, a došao je. Maček je iskreno htio da na sastanku s Cvetkovićem i općenito u razgovorima o sporazumu, sudjeluje UO i JNS, isto to tražio je u drugim fazama pregovora, ili barem da ga proglase njihovim predstavnikom. JNS, demokrati i radikali bili su protiv slanja delegacije, jedino su zemljoradnici bili za, ali bez razgovora o teritorijalnim pitanjima. Nakon audijencije Trifunovića kod kneza Pavla, odlučeno je da u Zagreb odu Kramer i B. Čubrilović, 1. travnja, oni uz još Vildera i Kosanovića, sudjelovali su na sastanku s Mačekom koji ih je obavijestio o njegovim razgovorima s knezom Pavlom, potom je zaključeno kako će se na pregovorima tražiti provedba sporazuma iz 8.10. 1937.g. te se neće spominjati pitanje teritorija.⁵⁴pregovori Mačeka mogu se protumačiti kao taktiziranje, jer je želio biti u kontaktu s svim stranama u slučaju propasti predstojećih pregovora.

3.1 Od početka pregovora do sporazuma 26. kolovoza 1939.g.

Prvi susret Dragiše Cvetkovića, predsjednika vlade, koji je došao kao izravni predstavnik Krune, te Vladka Mačeka predstavnika svih hrvatskih stranki, uz potporu srpske opozicije, održao se 2. travnja u Zagrebu, a razgovori su trajali do 4. travnja. U javnosti nije bio poznat tijekom razgovora no zna se kako su razgovarali načelno o svemu, prvenstveno o položaju Hrvata te njihovim težnjama, prvi razgovori prošli su kao informativni, s ciljem da pokažu tok kojim pregovori trebaju ići.⁵⁵ Ovim razgovorima Cvetković pokazuje spremnost da u pregovore ulazi kao predstavnik krune, a ne JRZ, te da će se sporazum graditi na tome da će se odrediti hrvatskoj teritorij, potom poseban položaj i kompetencije nove vlade, a znamo da prema sporazumu Vladka Mačeka i UO, dogovoreno je kako će se poštovati procedura, dakle prvo izbori za novi ustav, a potom dogovori, no s obzirom na situaciju Maček je vjerojatno uvidio da je sada prilika da Hrvatskoj osigura povijesni teritorij i autonomiju unutar Jugoslavije, sigurno uvažavajući međunarodnu situaciju i Talijansko osvajanje Albanije, te Njemačko Sudeta.

---

⁵⁴ Isto, str.142-144.

⁵⁵ Isto, str. 145.

S obzirom da je 7. travnja Italija pripojila Albaniju, rasla je opasnost da Jugoslaviju potpuno okruže sile Osovine, knez Pavle shvatio je kako je nužno konsolidirati Jugoslaviju, a to može učiniti jedino sporazumom s Vladkom Mačekom, ali Maček je shvati situaciju te nastojao dobiti koncesije od Pavla, vrlo vjerojatno to je jedan od razloga zašto Maček UO drži u neizvjesnosti.⁵⁶ Tih dana sastaju se članovi Udružene opozicije kako bi pokušali Mačeka vratiti na dogovor donesen sporazumom iz 1937.g., Mačeka su opomenuli kako je razgovarao o teritorijalnim pitanjima, a nije trebao. No, upravo radi toga su prvi razgovori prekinuti jer je zahtijevao od Cvetkovića da mu omogući da se dogovori s UO. Nakon, sastanka 11 i 12. travnja trebalo je svima biti jasno kako Maček kreće putem dogovora o teritoriju, a potom o proceduru, dok UO i JNS, gledaju prvo na proceduru, a potom na dogovor.⁵⁷

Košutiću knez Pavle na audijenciji dao je garancije da će ozbiljno pristupiti pregovorima, no nije ni pomišljao na sudjelovanja UO i JNS. 15. travnja dolazi do novog kruga razgovora, nakon prvog razgovora načelno su se upoznali s mišljenjima jedne i druge strane, no na drugi razgovor Cvetković dolazi s konkretnim prijedlogom, o kojem su već razgovarali knez Pavle i Maček na audijenciji. Mačeku je ponuđeno spajanje Savske i Primorske banovine, grad i kotar Dubrovnik, a konkretni teritorij dogovorio bi se tokom konačnog preuređenja država, aludirajući na ustoličenje kralja Petra. Međutim, Vladko Maček izložio je 3 prijedloga: „ 1) razgraničenje prema historijskim jedinicama u smislu rezolucije SDK od 1. augusta 1928; 2) Hrvatska u ovim granicama: Savska banovina do Šida, kotarevi Brčko, Gradačac i Derventa, zatim Savom do Une, Unom do ušća Sane, Sanom do Jajca, Zenice, Visokog, odatle na granicu Primorske banovine, zatim Dubrovnik do Herceg-Novog.... u slučaju da preostali dijelovi Bosne i Vojvodine budu zasebne jedinice. Ako to ne bi bile posebne jedinice, onda 3) granica između Hrvatske i Srbije išla bi od Subotice ravnom linijom na Ilok i Savu, zatim do Bosne, Bosnom do pod Sarajevo, i odatle na granicu Primorske banovine i do Herceg-Novog.“⁵⁸ Mačekov prijedlog slijedio je Hrvatski historijski teritorij, osim toga vjerojatno je smatrao kako zbog međunarodnog pritiska to može i tražiti.

16. travnja u Rogaškoj Slatini D. Cvetković sastao se s Korošcem i Spahom, a s Mačekom ponovno 17. travnja, jasno je bilo kako će Mačekovi zahtjevi za podjelom „turske Hrvatske „ tj. Vrbaske banovine biti odbijeni, jer su izazvali smetnje u pregovorima, treba uzeti u obzir, da je Cvetković tj. knez Pavle svjestan pritiska izvana koji traži konsolidiranje

---

⁵⁶ Isto, str. 147.

⁵⁷ Isto, str. 147-151.

⁵⁸ Isto, str. 159.

unutrašnje politike, ali nepravednom podjelom može doći i došlo je do sukoba JMO, Srba i Hrvata oko podjele Vrbanske banovine. Na drugom sastanku načelno je dogovoren prijenos nekih kompetencija na vladu.⁵⁹ Nedugo nakon toga Maček ponovno pokušava dobiti odobrenje UO i JNS da može razgovarati i u ime njih s Cvetkovićem, no nakon podjela unutar srpske opozicije i niza sastanaka odbili su učiti u pregovore s Dragišom Cvetkovićem.⁶⁰ Bez obzira na neslaganje jedinog predstavnika Hrvata i razjedinjene srpske opozicije, Maček i dalje pokušava sklopiti dogovor s njima, kako bi sporazum bio pravedan i potpuno legitiman, nije uzalud ponovno napomenuti kako Maček, u tom trenutku vodi pregovore pokušavajući strpljivo ne zamjeriti se nikom, kako bi se kada bude nužda mogao opredijeliti, to je na neki način učinio i potpisivanjem sporazuma.

Po treći put na razgovore kod Mačeka u Zagreb Dragiša Cvetković dolazi 22. travnja, s odgovorom na tri alternativna prijedloga o teritorijalnoj podijeli koju je iznio na drugom sastanku. Odlučili su da se provede plebiscit na područjima oko kojih se nisu mogli dogovoriti. Usuglasili su se da na temelju članka 116. Ustava izvrši se spajanje Savske i Primorske banovine s Dubrovnikom i njegovim kotorom, pod imenom Banovina Hrvatska, s tim da će se plebiscitom odrediti završni oblik u ostalim dijelovima BiH, Dalmacije, Srijema i Vojvodine, tu je važno spomenuti Bunjevice i Šokce, koji teže k Hrvatskoj. Također odlučili su da se prenesu ovlasti s središnje vlasti na Banovinu Hrvatsku, svih osim, vanjske politike, obrane i vrhovne državne uprave. Rečeno je i da se Banovini poseban položaj garantira ustavnim odredbom. Također, dogovoreno je da će se sastaviti zajednička vlada koja će to provesti. No, nakon razgovora s knezom Pavlom Cvetković Mačeku upućuje primjedbu na odredbu o plebiscitu, stoga Maček svjestan situacije čini kompromis i određuje se da umjesto plebiscita u sporazum uđe da će se definitivni opseg odlučiti voljom naroda u preostalim dijelovima BiH, te Srijema.⁶¹ Hrvatska javnost i Maček bili su zadovoljni, misleći kako će do sporazuma vrlo brzo doći, jer se čeka samo potvrda namjesništva. I. Šubašić odlazi u Beograd po odgovor 27. travnja 1939.g., a knez Pavle odbija sporazum, ali ostavlja mjesto za nastavak pregovora.

Konkretan razlog odbijanja sporazuma javnosti nije bio jasan, no izvjesno je kako je knez na uputu Generalštaba, kako se tom podjelom ruši obrambeni sustav zemlje, posebice u predratnoj situaciji. No, osim toga knez Pavle spremao se na put u Rim, Berlin i London, u

---

⁵⁹ Isto, str. 160.

⁶⁰ F. Gaži, 1991d, str. 110.

⁶¹ Lj. Boban, 1965a, str. 163-164.

mjesecu svibnju i lipnju, sigurno je kako je knez htio vidjeti međunarodnu situaciju kako bi znao je li nužan dogovor pod svaku cijenu. Cincar- Marković, ministar vanjskih poslova, stekao je dojam da se stav Berlina i Rima o neutralnoj Jugoslaviji nije promijenio, no knez kao i Maček bili su upućeni u to da svijetu prijete uskoro rat. Maček preko dvostrukog tajnog špijuna Bombelesa i Carneluttia vodi pregovore s Cianom, znajući da će knez za njih saznati, čime ga potiče ali i apelirajući na inozemstvo putem rezolucije Hrvatskog narodnog zastupstva iz 8. svibnja 1939.g. , da je dogovor nužan, te da se ovlašćuje Maček za sudbinu Hrvata.⁶² Maček vodi „ pregovore „ s Italijom i Njemačkom vjerojatno kako bi stavio pritisak na kneza Pavla, a ne zbog stvarnog dogovora s silama Osovine.

Po povratku kneza počinju priprema za nove pregovore, u suradnji Cvetkovića i Mačeka, također Cvetković je pokušao ojačati svoju podršku u vladi i parlamentu, no nije mogao pridobiti na svoju stranu Glavni odbor radikalne stranke, a ubrzo je slijedila ofenziva M. Stojadinovića koji je tražio interpelaciju vladi, no bezuspješno.⁶³ UO i JNS iako su se izuzeli iz pregovora i dalje poduzimaju inicijative, te daju prijedloge za sporazum, uviđajući da je nemoguće u tadašnjoj situaciji očekivati proceduru za novi ustav pa nakon nje dogovor o teritoriju.⁶⁴ U mjesecu lipnju nastavljeni su kontakti Mačeka i Cvetkovića, 13. i 27. lipnja, u suradnji s pravnim stručnjacima, a tada je došlo do prekida suradnje zbog neslaganja o poziciji žandarmerije u Banovini Hrvatskoj od koje su Hrvati zazirali, te ju je Maček htio po vodstvom Bana. U kolovozu došla je informacija a će rat ubrzo početi, stoga se ubrzavaju pregovori, izbili su sporovi oko razgraničenja, konkretno oko podjele Mostara, no Mostar ostaje u Banovini. 20. kolovoza sporazum dobiva konačan oblik i čeka se odobrenje i potpis kneza Pavla. Na Brdo 24. kolovoza pozvani su Maček i Cvetković, postigli su sporazum oko sastava vlade, te 25. kolovoza Cvetković podnosi ostavku cijele vlade, a 26. kolovoza 1939.g. objavljen je sporazum Cvetković- Maček, te uredba o Banovini Hrvatskoj⁶⁵, sastavljena je vlada u kojoj SDK ima 6 ministarstava (HSS 5, SDS 1), iz opozicije ulaze u vladu B. Čubrilović, L. Marković i B. Maksimović.⁶⁶ Može se konstatirati kako je Vlatko Maček uspio strpljivošću ostvariti cilj koji je zadao još Stjepan Radić, iako su strani poslanici kako politički

---

⁶² Isto, str. 164-172.

⁶³ Isto, str. 177-185.

⁶⁴ Isto, str. 185-188.

⁶⁵ Tog dana objavljene su uredbe: Uredba o Banovini Hrvatskoj, o proširenju propisa o Banovini Hrvatskoj na ostale banovine, Ukaz o raspuštanju Senata, Ukaz o raspuštanju Narodne skupštine, Uredba o političkim zakonima.

⁶⁶ Isto, str. 188-190.

nedovoljno potkovan, no zahvaljujući strpljenju, taktiziranju i međunarodnoj situaciji uspio je povratiti Hrvatima dio državnosti.

Septembarski ustav bio je jako krut. A za bilo kakvu izmjenu u Ustav trebalo je pokrenuti spori reviziono postupak iz članka 114. i 115., no ipak člankom 116. omogućeno je mimo revizionog postupka pod krinkom „izvanredne situacije“ da : „ Kralj može, u tom izuzetnom slučaju, ukazom narediti da se privremeno poduzmu sve izvanredne, neophodno potrebne mjere...“⁶⁷ na taj način knez Pavle koji nije htio dirati Ustav do punoljetnosti kralja, poduzeo je zahvat u ustroj države, čime je stvorio „ državu u državi „, konfederalno/federalni oblik, koji je trebao postati trajan nakon novih izbora za Narodnu skupštinu, no oni nikad nisu provedeni.

3.2 Nakon sporazuma

Karta 2. Banovina Hrvatska (Lj. Boban, 1993, Karta VI.)

Nakon objave sporazuma koji je politički akt te nema formalno-pravnu važnost, objavljen je i niz već navedenih uredbi, Uredbom o Banovini Hrvatskoj, za čiji sadržaj javnost nije bila upoznata, dan nakon objave sporazuma i predstavljanja zajedničke vlade. Uredba propisuje: „ U ime kralja Petra II., a na osnovu članka 116.Ustava, da bi se očuvali javni

⁶⁷ S. Šlabek,1997g, str. 49-56.

interesi, Savska i Primorska banovina, kao i kotarevi Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica spajaju u jednu banovinu pod imenom Banovina Hrvatska, sa sjedištem u Zagrebu.“ Također u nadležnost Banovine preneseni su poslovi : poljoprivrede, trgovine i industrije, šuma i rudnika, građevine, socijalne politike, narodnog zdravlja, fizičkog odgoja, pravde, prosvjete i unutrašnje uprave, uz nadležnosti banske uprave prije Uredbe. U nadležnosti središnje vlasti su poslovi: iz unutrašnje uprave; briga o državnoj sigurnosti, suzbijanje antidržavne i razorne propagande, redarstvena služba, osiguravanje javnog reda i mira, državljanstvo izdaje Banovina, također rudarsko zakonodavstvo (koncesije, porez), sudstvo (trgovačko, pomorsko pravo itd.), vanjska trgovina, zakon o zaštiti industrijskih imovina, opća načela radničkog prava i socijalnog osiguranja, iz prosvjete postavljanje temeljnih načela.⁶⁸ Za obavljanje svih poslova Banovini Hrvatskoj osigurava se financijska samostalnost, no ona će se odrediti naknadno uredbom, do tada Banovina dobiva odgovarajući kredit, predviđen budžetom. Zakonodavnu vlast vrše Kralj i Sabor zajednički , mandat Sabora traje 3 godine a zaključke potpisuje Kralj uz prematopotpis Bana, također ukoliko Kralj raspusti Sabor, mora propisati nove izbore. Na čelu banske vlasti stoji Ban, I. Šubić, njega postavlja Kralj uz njegov supotpis, odgovara Kralju i Saboru, a od središnje vlade ne neovisan, on je jedini politički dužnosnik u Banovini Hrvatskoj do novih izbora, do kojih nije nikada došlo. Sudstvo je samostalno, Vrhovni sud čini Stol sedmorice, a presuda se vrši „ u ime Kralja „. Sporove između države i Banovine rješava ustavni sud.⁶⁹ Na teritoriju Banovine Hrvatske prema Godišnjaku banske vlasti, Hrvati čine apsolutnu većinu u 80 kotara i 1 relativnu u Osijeku, 74,5 % stanovništva u Banovini, dok broj Srba unutar Banovine iznosi 738,000 ljudi tj. 18,5 % , smješteni na teritoriju 12 kotara :Gline, Vojnića, Slunja, Korenice, Udbine, Donjeg Lapca, Gračaca, Kostajnice, Knina, Benkovca, Pakraca i Vrginmosta. Ipak važno je reći kako Vlatko Maček smatra da će i ostali teritorij s većinskim hrvatskim stanovništvom biti ustupljen Banovini nakon izbora za Narodnu skupštinu, no do njih nikada nije došlo, stoga teritorij kao što je Mitrovica, Irig, Ruma, St. Pazova i Zemun te kotar Dvor, te teritorij Dalmacije osim Boke Kotorske, te 12 od 50 kotara BiH.⁷⁰ uspostavom Banovine Hrvatske definitivno vodstvo HSS-a, te SDK, smatralo je kako je to tek početak, te da će se prema sporazumu nakon izbora teritorij naseljen Hrvatima definitivno uključiti u sastav Hrvatske. Ključno je spomenuti Bunjevce i Šokce, odnosno „Bačke“ Hrvate kod koji nakon raspada Austro-Ugarske kasni proces nacionalne identifikacije, on se potpuno ostvario kroz

---

⁶⁸ Isto, str. 57-58.

⁶⁹ Isto, str. 58-59.

⁷⁰ F. Gaži, 1991d, str. 155- 156.

23 godina jugoslavenske države, a vrhunac doživio 1939.g., taj dio Hrvata snažno se zalagao od Uspostave Banovine Hrvatske da se teritorij „Bačke“ hrvatske pripoji Banovini.⁷¹

Uredbama od 26. kolovoza 1939.g. počeo je prijenos kompetencija s središnjih vlasti na bansku vlast, no taj proces nije bio posve uspješan, 7 dana nakon sporazuma, počeo je Prvi svjetski rat, u tim okolnostima, koje su znatno utjecale na stanje privrede čitave države, život seljaka se pogoršavao, oni su smatrali kako će u Banovini biti blagostanje, kako im je i obećano no proces uspostave Banovine Hrvatske bio je otežan, radom u vladi u Beogradu i Zagrebu. Banska vlast vodila se u Savskoj banovini iz Zagreba, a u Primorskoj banovini, vlast u ime Bana vršio je povjerenik na čelu Ispostave banske vlasti u Splitu M. Bulić, zamijenio ga je G. Vuković. Čitava administracija na kojoj su do tada bili podražavatelji Jugoslavenske države, smijenjena je, te je vlast u Zagrebu tražila nove njoj podobne ljude, zahvaljujući tome, velik dio administracije je oslabljen, a Ispostava banske vlasti u Splitu koja je pod povjerenikom trebala djelovati autonomno, u praksi se događalo da su činovnici iz neznanja tražili odluke Zagreba iako su ih mogli sami donositi. Velikog dijela sredstava za tekuće poslove nije bilo, stoga je u zemlji dolazilo do političke radikalizacije (Ustaše, Frankovci), a HSS pogađa kriza, ipak radilo se o manjini, zato HSS dalje ostaje glavni predstavnik Hrvata.⁷²

Na političkoj sceni došlo je do velikih prepirki, UO i JNS optuživali su Mačeka da nije slijedio proceduru dogovorenu sporazumom iz 1937.g., Maček se pravdao s tim kako je bilo nužno riješiti hrvatsko pitanje pa tek onda raspisati izbore i vidjeti kako preustrojiti ostali dio države. Postojale su dvije ideje : prva je išla ka tome da se formiraju tri jedinice, Slovenska, Hrvatska i Srpska, a prema tome čitav istočni dio od Banovine pripao bi Srbiji, za tu ideju zalaže se srpska opozicija, a nasuprot toj ideji, SDK želi definitivno uređenje granica i pripajanje dijela Hrvata koji su ostali izvan Banovine, te formiranje 4 jedinice, a ta četvrta bi bila BiH, ili pak da se Vrbaska banovina podijeli na pola. Svi su očekivali raspisivanje izbora za Narodnu skupštinu da se krene u preustroj države, no bili su provedeni samo izbori za Senat. U takvoj situaciji povećala se broj nezadovoljnika koji su smatrali kako su Hrvati dobili više od drugih i stoga opozicija u Srbiji se počinje zalagati prvo za dogovor oko granica, a potom da budu izbori, obrnuto no što su prije tražili. U Banovini Hrvatskoj donošenjem Uredbe o financiranju, 2. travnja 1940.g. privredna i društvena kriza nije bila riješena iako se tada tvrdilo da donošenjem te uredbe i većim prihodima Banovine od poreza krenuti će na

---

⁷¹ T. Barčot, 2006a

⁷² K. Bušić, 2005b

bolje.⁷³ u okolnostima kada jača nezadovoljstvo naroda, vidjevši da Banovina nije riješila unutarnje probleme države, no ipak, nesumnjivo je da je hrvatski narod bio zadovoljan autonomijom, no očito je kako je u međunarodnim okolnostima trebalo vremena za konsolidaciju, prije svega administracije.

U Srbiji opozicija se počinje grupirati u obliku Srpskog kulturnog kluba i Srpskog glasa na čelu s Slobodanom Jovanovićem, koji traže formiranje Srpske jedinice, kao reakcije na sporazum.⁷⁴ Cvetković se uskoro našao u situaciji da mora balansirati između dvije grupacije srpske opozicije koju knez nije htio, te Mačeka. Od agresije Italije na Grčku od kraja 1940 do početka 1941.g., sile Osovine sve više pritišću Jugoslavensku vladu, te traže garancije vjernosti u obliku napuštanja Lige naroda i pristupanju Trojnom paktu, do tada Cincar-Marković i knez Pavle uspijevaju ne učiniti to, no pod izričitom prisilom, pojačanom diplomatskom aktivnošću i uz Britansko razumijevanja Jugoslavenske pozicije, 25. ožujka 1941.g. Jugoslavija pristupa Trojnom paktu.⁷⁵ 27. ožujka pod vodstvom Generala Dušana Simovića, izvršen je puč, vojska je zaposjela sva ministarstva i javne zgrade, tražilo se uhićenje kneza i Kralja, no oboje su uspjeli pobjeći. Vladku Mačeku ponuđeno je mjesto u vladi, on je to prihvatio uz uvjet da se prizna sporazum iz 16. kolovoza 1939.g.⁷⁶ Nakon puča Maček je bio pod kontrolom vojske, no stupio je u kontakt s Berlinom tj. Ribentropom, od kojih je pokušao iznuditi da priznaju pučističku vladu, uz informaciju da će vlada priznati Trojni pakt, Mačeku je ponuđena mogućnost da nakon rušenja Jugoslavije postane vođa Hrvatske države, no on je to odbio. 6. travnja Njemačka je napala Jugoslaviju, kapitulacija Jugoslavije potpisana je 17. travnja 1941.g. u dogovoru Hitlera i Musolinija, poglavnik Ante Pavelić, uz velike ustupke dolazi na čelo tek stvorene Nezavisne Hrvatske Države 10. Travnja.⁷⁷ Ovim događajima srušen je sav trud Vladka Mačeka, koji je neumorno i strpljivo gradio put ka uspostavi Banovine Hrvatske na demokratskim načelima, činjenica je da Banovina Hrvatska nikada nije profunkcionirala u punom smislu i da je dio narodnih masa bio nezadovoljan, a radikali posebice zbog ostanka u okviru Jugoslavije, no ukoliko se uoči put kojim je išao Vladko Maček, Banovina Hrvatska bila je prijelazni oblik ka samostalnosti Hrvatske države.

---

⁷³ F. Gaži. 1991d, str. 213-228-

⁷⁴ Lj. Boban, 1965a, str. 249-250.

⁷⁵ Isto, str. 333-356.

⁷⁶ H. Matković, 1998e, str. 237-240.

⁷⁷ Lj. Boban, 1965a, str. 360-367.

4. Zaključak

Uspostavom Banovine Hrvatske Hrvatski narod dobio je satisfakciju za kojom je dugo težio. Nakon ujedinjenja Države SHS i Kraljevine Srbije u prosincu 1918.g., počelo je razdoblje neprestanog sukoba na političkoj sceni između hrvatskih i srpskih političara vođenih idejom velike Srbije pod krinkom „jugoslavenstva „, dok su se najveće posljedice osjećale u narodu, koji je trpio batinanja. Naznake kakva će biti zajednica Srba, Hrvata i Slovenaca iskazana je u Vidovdanskom ustavu, čiju su legitimnost osporavali svi predstavnici Hrvata. Vlast nad nespojivom zajednicom naroda vođena je uz pomoć nasilja nad stanovništvom, policijskom represijom, izbornim makinacijama te zastrašivanjem, to je bila uobičajena politika Kraljevine Srbije i srpskih političara, koji ulaskom u zajednicu s kulturno i politički demokratski obrazovanim narodom, Hrvatima i Slovencima, uz pomoć prisile vrše vlast, što do tada u Austro-Ugarskoj monarhiji Hrvatima i Slovencima nije bilo poznato.

Hrvatski predstavnici, prije svega Stjepan Radić počinje borbu protiv velikosrpske politike, što u konačnici plaća svojim životom, nakon što je izvršen atentat na njega, no ostavio je veliki temelj koji je omogućio Vladku Mačeku da na krilima probuđenog i nacionalno svjesnog seljaštva krene u ostvarivanje prava ravnopravnosti naroda u Kraljevini Jugoslaviji, pravo povijesne Hrvatske državnosti i na pravo povijesnog teritorija Hrvatske države s kojim je ušla u zajednicu s Kraljevinom Srbijom, Maček je odbio prihvatiti išta manje od toga. No, nakon kraljeve diktature i nametnutog ustava velik dio teritorija naseljen Hrvatima bio je odsječen, prije svega Boka Kotorska, Srijem te dio otoka i BiH. Kako bi ostvario svoj plan Maček s srpskom Udruženom opozicijom, sklapa sporazum 8. kolovoza 1937.g., kojim jedni i drugi ugroženi od neparlamentarne politike dinastije Karađorđević i velikosrpskih političara, sporazumom traže izbore za Narodnu skupštinu, izbore za Ustavotvornu skupštinu, reviziju Ustava te rješavanje Hrvatskog pitanja. Uskoro zbog predratne međunarodne situacije koja je tražila konsolidiranje unutrašnje politike, knez Pavle u liku Dragiše Cvetkovića pregovara s Vladkom Mačekom, pregovori su okrunjeni sporazumom Cvetković – Maček 26. kolovoza 1939.g. Tog dana objavljena je i Uredba o Banovini Hrvatskoj kojom je formalno Banovina Hrvatska uspostavljena. Hrvatska javnost s oduševljenjem primila je tu vijest, iako Maček ističe kako konačno rješenje prije svega teritorijalan opseg utvrditi će se nakon revizije ustava. Zbog početka Drugog svjetskog rata uslijedila je privredna kriza, osim toga razdoblje prijenosa ovlasti na Banovinu Hrvatsku bio je dugotrajan proces, zbog čega je došlo do većeg oporezivanja i administrativne nespretnosti, to je polučilo nezadovoljstvo sporazumom kod srpske opozicije koja smatra kako su Hrvati

dobili previše, te započinju okupljanje Srba oko SKK, tražeći preostali dio države da se pretvori u jednu jedinicu, Srbiju. U Banovini Hrvatskoj raste potpora frankovcima i ustašama, te mišljenje kako je Maček ostankom u sklopu Jugoslavije, povrijedio Hrvatsku stvar. No, s obzirom na okolnosti, on je postigao najviše što je mogao, povratio je kakvu takvu autonomiju Hrvatskom narodu, veći dio povijesnog i etničkog Hrvatskog teritorija uključio u Banovinu te vratio nadu u samostalnu državu Hrvatsku.

5. Sažetak

U radu se analizira uspostava Banovine Hrvatske 26. kolovoza 1939.g. iznose se činjenice, uzroci i posljedice koje su dovele do uspostave Banovine. Koristeći relevantnu literaturu autor objašnjava Hrvatsko nezadovoljstvo ulaskom u državnu zajednicu s Kraljevinom Srbijom i Srbima 1918.g. i nezadovoljstvo nedemokratskom politikom koju je vodilo nasilno Srpsko hegemonističko vodstvo bez obzira na druge razvijenije narode kao što su Hrvati i Slovenci. U radu se također iznose glavni putovi nacionalnog otpora Srpskoj hegemonističkoj politici i proces pregovora koji su doveli do djelomične Hrvatske povijesne autonomije unutar Kraljevine Jugoslavije. Također naglasak je na ukupnom procesu od 1918. do 1939.g. koji je doveo do uspostave Banovine Hrvatske ali i problemima koji su nastupili u godinama nakon sporazuma Cvetković-Maček.

Ključne riječi: Uspostava Banovine Hrvatske, Banovina Hrvatska, sporazum Cvetković-Maček, hrvatsko pitanje u Kraljevini Jugoslaviji, Kraljevina Jugoslavija.

6. Summary

The Establishment of Banovina Croatia

The paper analyses the establishment of the Banovina Croatia in 26. August 1939., it gives the facts it's causes and consequence that lead to it's establishment. Using the relevant literature the author explains Croatian dissatisfaction with entering into community with Kingdom Serbia and Serbs in 1918. and dissatisfaction with non-democratic politic that was lead by the Serbian violent hegemonistic leadership dispite the other more developed nations as Croats and Slovenians. The paper also presents the main ways of national resistance to the Serbian hegemonistic politic and the process of the negotiations that lead to partially Croatian historical autonomy inside Kingdom Jugoslavia. Also accent the whole process that lead to establishing Banovina Croatia from 1918 to 1939 and the problems that continues in the ages after the agreement Cvetkovic-Macek.

Keywords: The establishment of Banovina Croatia, Banovina Croatia, agreement Cvetkovic-Macek, Croatian question in Jugoslavia, Kingdom Jugoslavia.

7. Popis literature

Monografija :

- a. Boban, Lj. (1965), *Sporazum Cvetković- Maček*, Beograd.
- b. Boban, Lj. (1993), *Hrvatske granice 1918-1993*, Zagreb.
- c. Bilandžić, D. (1999), *Hrvatska moderna povijest*, Beograd.
- d. Gaži, F. (1991), *Vlatko Maček i stvaranje Banovine Hrvatske*, Zagreb.
- e. Matković, H. (1998), *Povijest Jugoslavije, Hrvatski pogled*, Zagreb.
- f. Pavličević, D. (2002), *Povijest Hrvatske*, Zagreb.
- g. Šlabek, S. (1997), *Banovina Hrvatska : (26. VIII. 1939- 10. IV. 1941)- pravno-povijesni pristup*, Kutina.

Članci:

- a. Barčot, T. (2006), *Ispostave Banske vlasti Banovine Hrvatske u Splitu 1939-1941*. Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 48/2006, str. 667-702.
- b. Bušić, K. (2005), *Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti*. Društvena istraživanja, 4(5), str. 719-714.

8. Prilozi

- Karta 1. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca- podjela na oblasti. (Lj. Boban, 1993, Karta V.)
- Karta 2. Banovina Hrvatska (Lj. Boban, 1993, Karta VI.)